

Låt inte nätet lura dig

En Guide
för att avslöja fejkade
nyheter och bilder

Av Tom Trewinnard



Med stöd av:



Nordic Council of Ministers'
Office in Latvia

© The Centre for Media Studies
at SSE Riga, 2017

Innehåll

Vanliga typer av fejk

Fel tid/fel plats	5
Manipulerat innehåll	7
Arrangerat innehåll	8
Arrangerade videor	8
Fejkade nyhetssajter	9
Lokalt viralt innehåll	10

Så verifierar man

01 Är det originalet?	12
Vad är en omvänd bildsökning?	13
Vad är EXIF-data?	14
02 Vem?	14
Vad är ett sockpuppetkonto?	15
03 Var?	16
04 När?	17
05 Varför?	18

Förord

Framväxten av smarta mobiler har lett till en enorm spridning av bilder och videor, som delas via sociala medier. Nu har det blivit vanligt att när en stor internationell nyhetshändelse inträffar kommer de första rapporterna, videorna och bilderna ut via sociala medier.

För journalister är detta både en fantastisk möjlighet och en stor utmaning. Vi får tillgång till förstahandsvittnens bilder från *breaking news* från hela världen. På så vis kan vi nu rapportera händelser, som vi tidigare inte alls kunnat berätta om. Samtidigt är sociala medier omdiskuterade kanaler, som ofta svämmar över av fejkfakta och vilseledande dokument i avsikt att förvränga och förleda.

Om vi journalister ska kunna använda innehåll i sociala medier, som källmaterial, måste vi vara noga med att genomföra ett antal steg för att fastställa trovärdigheten hos ett foto, en video eller en källa. Denna guide är uppbyggd av en rad checklistor, som ska hjälpa dig att svara på nyckelfrågor kring det online-material du undersöker. Under varje checklista finns en del praktiska tips, som du bör hålla i minnet när du gör din granskning.



**Det är bättre
att ha rätt
än att vara
först**

Vanliga typer av fejk

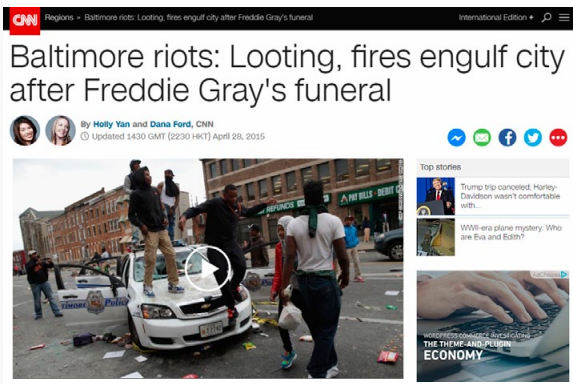
När vi arbetar med sociala källor är viktigt att känna till de vanligaste typerna av fejkat innehåll, som delas via sociala medier

Fel tid/fel plats

Den vanligaste sortens vilseledande innehåll kommer i form av gamla bilder eller videor, som har ryckts loss från sitt ursprungliga sammanhang och återuppladdats tillsammans med påståenden om pågående nyhetshändelser. Sådant innehåll sprids ofta aningslöst i sociala nätverk och är vanligtvis lätta att avslöja med de metoder som föreslås här.

■ **Till exempel** postade Aleksandrs Kiršteins, en lettisk parlamentsledamot från det nationalistiska partiet VL-TB/LNNK, som motsätter sig att flyktingar från huvudsakligen Mellanöstern och Afrika ska få bosätta sig i Europa, en [tweet](#) den 20 juni 2016. Där hånade han föreställningen att det bland de nyanlända skulle finnas högkvalificerade arbetare. För att illustrera sin sak valde Kiršteins ett foto av mörkhyade protestanter som vandaliserade en bil.





I **verkligheten** hade bilden inte ett dugg att göra med att tusentals flyktingar kom till Europa den sommaren. Den var tagen i Baltimore, USA, efter att en man i området hade dött i polisförvar.

<http://edition.cnn.com/2015/04/27/us/baltimore-unrest/>



■ En liknande händelse inträffade den 13 december 2015 när en annan sympatisör till partiet VL-TB/LNNK, mor till en parlamentsledamot, påstod i en tweet att i den by där landets enda boende för asylsökande ligger, hade migranter brutalt rånat en 17-årig flicka vid en busshållplats. Enligt den tweet som Elita Dombrava skrev hade våldsmännen stulit flickans mobil och polisen kom inte när den larmats.

Tweeten illustrerades med ett foto, som ofta används av ultrahögern i USA för att ge en negativ bild av mexikanska immigranter. Den har dock inget med den aktuella situationen att göra, som visade vara en fejk i sig, hämtad från ett annat social medium och senare förnekad av polisen. Ursprungsbilden härstammar från Long Island, New York år 2004.

Manipulerat innehåll

En mindre vanlig form av fejk än "fel tid/fel plats" är innehåll som har manipulerats digitalt med hjälp av Photoshop eller andra verktyg. Sådant innehåll har sannolikt producerats för att vilseleda och kan vara svårare att upptäcka än "fel tid/fel plats."

- Kända exempel på manipulerat innehåll kunde bevittnas i fallet med MH17, ett passagerarplan från Malaysian Airlines, som sköts ner över östra Ukraina och där 298 personer omkom. År 2015, som svar på videobevis som antydde att den ryska staten var inblandad i nedskjutningen, presenterade det ryska försvarsdepartementet en "förbättrad" bild, som visade en anslagstavla som förekommer i ett videoklipp med den avfyringsramp för BUK missiler som man tror har använts när planet sköts ner.

- Till det "förbättrade" klippet fanns en text, som hävdar att anslagstavlan fanns i den del av landet som behärskades av Ukraina. Men förbättringarna visade sig vara manipulationer när en boende i Luhansk besökte platsen och tog en tydligare bild av anslagstavlan. Senare, när journalister från Correctiv och 60 Seconds Australia besökte platsen för anslagstavlan var den, som av en händelse, vandaliserad.

- Andra grupper som undersökt händelsen har också lagt fram konkreta bevis för att Ryssland många gånger manipulerat satellitbilder för att bygga upp en mängd "bevis", som fritar Ryssland från anklagelserna om att ha något med MH17 att göra.



Dessa bilder från Rådsrepubliken Ryssland påstås visa att en BUK-ramp saknas på en ukrainsk militärbas (till vänster) och ett par ramper placerade på ett fält samma dag som nedskjutningen ägde rum.

<https://medium.com/@DFRLab/lie-in-the-sky-224186b6e98c#.87e60968x>

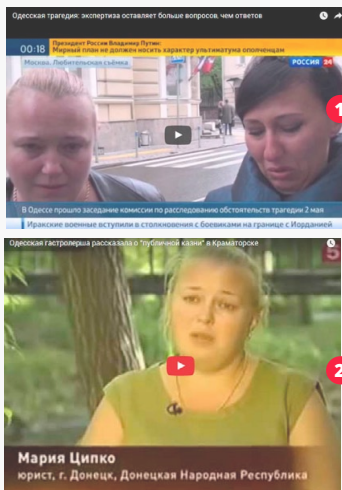
Arrangerat innehåll

Arrangerat innehåll är den minst förekommande sortens fejkat innehåll eftersom den kräver mest arbete av de som producerar den. Detta är fejkat innehåll, som framställts och laddats upp för att vilseleda, och kan delas upp i flera kategorier:

Arrangerade videor

Arrangerade videor, såsom den syriske hjältepojken, som filmades av en professionell filmmakare och skådespelare, kan se mycket autentiska ut.

Under konflikten mellan Ukraina och Ryssland, som kulminerade i annekteringen av Krim 2014 och understöddes av en aggressiv propagandakampanj i Kreml-kontrollerade tv-kanaler, blev en kvinna vid namn Marija Cipko berömd som "turnéskådespelare". Hon spelade flera roller i nyhetssändningarna på tv.



- Den 21 juni 2014 under en sändning i "Rossija 24" om en tragedi i Odessa där fler än 40 personer omkommit efter att pro-ryska aktivister drabbat samman med ukrainska nationalister, spelade hon en person ur lokalbefolkningen som kunde berätta om hur staten förföljde pro-ryska aktivister.
- Den 4 augusti 2014 sände ryska "Channel 5" en historia där Cipko hade förvandlats till advokat som var baserad i konfliktzonen (i östra Ukraina, i den självutropade Donetsk Folkrepubliken) och berättade för reportern hur ukrainska styrkor offentligt hade mördat en av de pro-ryska rebeller-nas familj, men inga bevis lades fram.

- Hon har också presenterats som medlem av valkommittén i de så kallade folkomröstningarna om självständighet i Lugansk och Donetsk 2014 samt även som representant för en pro-ortodox kyrklig stiftelse, fast då under ett annat namn.



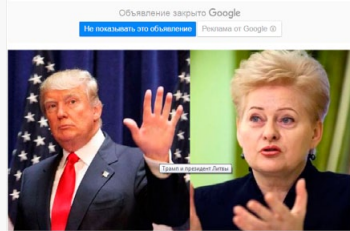
Fejkade nyhetssajter

Det estniska public servicebolaget driver sajten err.ee (den ryska upplagan finns på rus.err.ee). Parallellt med den finns en sajt med adressen eer.ru, vilket lätt skapar förvirring hos sådana som inte är så van vid internet, också därför att sajterna liknar varandra visuellt (vilket många nyhetssajter gör). Sajten eer.ru kallar sig själv ett informationsorgan för utrikes handelsförbindelser och drivs av en NGO (icke-statlig organisation), som heter "Internationella institutet för problemen kring hållbar utveckling." Bolagets egen presentation på spravkaforme.ru visar att man betraktar sig själv som ett nätbaserat medieföretag med fem nyhetssajter och över en miljon unika användare i månaden och att man "arbetar nära" det ryska utrikesdepartementet. Man anlitar frilansare, som sedan får betalt efter hur många klick deras artiklar drar.

- Sajten återanvänder Kremls politiska historieskrivning. Den som söker på "Lettland", "Estland", eller "Litauen" på ryska får inte upp några historier om ekonomiska relationer utan om att de baltiska staterna fruktar att Nato ska falla sönder sedan Donald Trump valts till president i USA, eftersom de är nationalister och emot ryssar. Källorna är ofta de Kremlsponsrade källorna Tass (statlig nyhetsbyrå) eller Ria Novosti samt ett urval översättningar till ryska från den globala nyhetssajt (inosmi.ru), som är en del av Rysslands offentliga mediekonglomerat Russia Today, plus en del marginella webbsidor.

■ Ett annat exempel är den [fejkade nyheten](#) om det första samtalet mellan den nyvalde president Trump och de tre baltiska presidenterna den 28 november 2016, vilket påstods ha slutat med att han skrek "håll käften" och avslutat samtalet. Historien hänvisar till amerikanska CNN, men ett sådant inslag har aldrig sänts. Diplomater från alla de tre länderna försäkrar att samtalet inte ägt rum. Källan till storyn sägs vara en sajt som också kallar sig "informationsagentur", men de flesta kommer från den autonoma ryska republiken [Chakassien](#) i Sibirien och dess väderprognoser är från republikens huvudstad Abakan.

Трамп не выдержал беседы с президентами Прибалтики



■ Samma story publiceras på en [sajt](#) som säger sig ha nyheter om Rysslands regioner. Den har inga kontaktuppgifter om sin redaktion, men delar samma adress i Moskva som eer.ru liksom redaktionschefen Maxim Fedorenko.

■ Samma grupp människor från eer.ru dyker upp som redaktion på sajten MK-London som kallar sig representant för [Moskovskij Komsomolets](#).

Lokalt viralt innehåll

Lokalt viralt innehåll är en ny trend där sajter med fejkat innehåll rapporterar händelser, som är knutna till en speciell plats. Ämnena kan variera från terrorattacker till kändisars gräl. Källorna till dessa historier är alltid högst opålitliga, men det händer att lokala medier plockar upp historierna och återger dem som sanna.

■ 2013 startade i Ryssland en rörelse som var emot att utlänningar adopterar ryska barn. Delar av kampanjen framställde norrmän som pedofiler och förlöjlade skandinavernas acceptans av HBTQ-rörelsen. Man skapade till och med ett särskilt begrepp. Gayropa, vilket skulle framstå som nemesis vedergällning för det kristna, andliga Ryssland som försvarar konservativa värden mot "den ruttna västvärlden."

En GONGO (regeringsstyrd NGO) sattes upp med namnet Ryska mödrar. Dess ledare, Irina Bergseth, hävdade att norrmän våldtog hennes son som bar en Putin-mask (efter en skilsmässa drev hon en elakartad familjetvist i norsk domstol.)

- En massprotest, som involverade 12 000 människor, understödda av statsavlönade statister organiserades i Moskva. I juni publicerade interntidningen Segodnia.ru, som är registrerad i Ryssland, en historia som hävdade att en norsk minister hade föreslagit att incest skulle bli ett ämne i skolan eftersom det är en "social sedvänja". [Historien](#) förmedlade inte den avsikt ministern hade: att barn måste få lära sig att känna igen och rapportera ovälkomna närmanden. Källan var Ryska mödrar.



<https://rg.ru/2013/03/07/voyna.html>

- I Lettland skapades 2013 tre snarlika NGO-er som speglade de åsikter som redan etablerats i Ryssland. Stödet kom huvudsakligen från lettiska nationalister och pro-ryska partier. Föreställningen om [incest](#) som en social sedvänja i Norge började spridas i lettiska medier. Respekterade medborgare, som en berömd barnläkare, upprepade den i en [tidningsintervju](#), som blev viral i sociala medier och föräldrasajter. Den dök upp i intervjuer med pro-ryska och konservativa lettiska parlamentsledamöter, delades av många på rysktalande sajter, och [Youtube](#) liksom på tv-kanaler, som sänder från Ryssland.

- En del exempel är mycket enklare: En trist [video](#), med en yngling som klagade på att Lettland är en misslyckad stat, blev snabbt populär och blev viral på lettiska Facebooks sida för pseudonyheter i december 2016. Inom en vecka hade den 155 000 sidvisningar bara på Youtube. Själva videon var en efterrapning av en liknande amerikansk [story](#) "Kära framtida generationer! Förlåt." Den har i skrivande stund visats nära 5,7 miljoner gånger. En enkel Youtubesökning visade att upphovsmannen var en person som ville bli en Youtuber och vars videor brukade dra omkring 5 000 tittare. Men videon accepterades som en äkta och populär opinionsartikel i lettiska sociala medier och sajter för pseudonyheter."

Verifikationen

01 Är det originalet?

Som vi har sett är den vanligaste fejken vi stöter på gamla videor eller foton, som återanvänds med påståenden om att de är från någon pågående händelse. Det är av högsta prioritet att vi försäkrar oss om att det vi ser är originalversionen, eller så nära originalet man kan komma. Alltså inget som har lagts ut på nätet tidigare och inte heller något som har manipulerats digitalt.

Vi kan komma fram till originalet genom att:

- göra en omvänd bildsökning på Google Image Search eller TinEye;
- kolla, med Amnestys Data Viewer, om videon är skrapad;
- kolla att skuggor och reflexer stämmer överens;
- tala med källan och be att få originalet skickat (det bör ha EXIF-data);
- för bilder använd verktyg för bildanalys och äkthetskontroll såsom Izittrue eller Forensically för att upptäcka om det gjorts någon digital manipulation (detta funkar bäst på originalfilerna, d v s inte på de som laddats upp på sociala medier).

TIPS

- En "skrapad" video har laddats ner från det ursprungliga kontot och sedan återuppladdats på ett nytt konto. Man hittar ofta skrapade videor från större nyhetshändelser och det kan vara svårt att hitta originalet.
 - Se upp för mindre manipulationer såsom bakvända bilder och omfärgningar.
-

Vad är en omvänd bildsökning?

- Omvänd bildsökning gör det möjligt för oss att avslöja om en bild redan har legat ute på nätet och att hitta alla webbsidor där en viss bild finns. Omvänd bildsökning är den **första kontroll** man bör göra med ett foto som delats på sociala medier. Det tar 30 sekunder och två klick och är det snabbaste och mest effektiva sättet att undvika att dela **"fel tid/fel plats"**– innehåll.
- Det finns två huvudsakliga sökmotorer för omvänd bildsökning: Google Images och TinEye. Det är bra att kolla båda för de har olika index, som vart och ett har många miljoner bilder. Om en bild inte ger några omvända träffar betyder **det inte helt säkert** att det är ett original eller autentiskt. Man måste göra flera kontroller, vilka beskrivs här:

Free Chrome Extension RevEye gör en snabb sökning på ett antal sökskiner för omvänd bildsökning, bland dem Google, TinEye, Yandex, Bing och Baidu.

Vad är EXIF-data?

EXIF-data är metadata som kodats på foton och kan ge en massa information som plattforms-ID, tid och plats då bilden togs. Men EXIF-data plockas bort från foton som postas på sociala medier (som Twitter och Facebook) eller delas via appar som WhatsApp och Viber. Be källan att skicka originalfotot via e-post så att du kan kolla EXIF-data med gratisverktyg på nätet.

02 Vem?

Utöver att verifiera innehållet i en post, bild eller video är det också mycket viktigt att verifiera källan. Många välgjorda fejkar med hög profil har avslöjats genom att man sökt källan i fall när innehållet har bjudit på få ledtrådar.

Samla information om källans sociala fotavtryck genom att:

- analysera all information som finns på deras profilsida och se upp för "röda flaggor" (mycket nya konton, konton med ytterst få poster, få följare, tidigare innehåll som kan placera kontoanvändaren på en ologisk geografisk plats);
- leta efter närvaro i sociala medier i andra nätverk (googla användarnamnet eller fullständiga namnet om det finns angivet) och samla in all upplysning, som kan vara relevant;
- undersöka de länkar som finns i profilen (inklusive en kontroll med WHOIS information om domänregistrering);
- göra en omvänd bildsökning (**tips** – håll ögonen öppna för små manipulationer som bakvända bilder och omfärgningar);
- söka på den exakta ordalydelsen i tweetar för att se om andra lagt ut samma tweet.

- testa om det finns spår av robotar genom att använda analysverktyg som BotOrNot;
- tala med källan och begära att få en bekräftelse på informationen (såsom väderkollat, om möjligt, genom Wolfram Alpha, EXIF-data).

TIPS

- Den person som laddade upp ett foto eller en video är inte alltid den som fotograferade. Försök att hitta **personen, som tog videon eller bilden** eftersom han/hon kan ge de bästa svaren på verifikationsfrågor.
- Ett bra sätt att få syn på troll och robotar är att titta på de första personerna som ett konto följde eller de första personer som följde ett visst konto. Robotar och sockpuppet-konton har en tendens att följa andra robot och sockpuppet-konton (för att få ett tunt lager av trovärdighetsfernissa.)
- Verktyg som Pipi, PeekYou, Spokeo och Foller.me kan snabbt ge användbar information om en person eller ett konto på sociala medier, men deras användbarhet varierar från land till land.

Vad är ett sockpuppetkonto?

Sockpuppetkonton är online-konton som används för att vilseleda. Motiven för att ha en *sock puppet* (strumpdocka, kasperdocka) varierar mycket, men en växande trend har kommit att bli statsunderstödda sockpuppet-konton. Verkliga människor får betalt av en regering för att sätta upp konton i falska namn i sociala nätverk och på olika plattformar. De används för att sprida desinformation och skapa bilden av en opinion för eller emot vissa personer eller politiska rörelser (*astroturfing* på engelska.) Sockpuppets kan spåras med undersökande metoder, såsom att analysera ett kontos nätverk i sociala medier, och med mera tekniska metoder såsom analys av IP-adresser.

03 Var?

Att fastställa platsen för en post, ett foto eller en video kan stärka trovärdigheten och är ett kraftfullt sätt att avslöja fejkat innehåll. På engelska kallas det *geolocation*.

Försök att fastställa platsen för ett foto eller en video genom att:

- noga analysera innehållet och söka efter tydliga utmärkande detaljer i miljön. Det kan vara särskiljande byggnader, gatuskyltar, bilars registreringsnummer eller topografiska element som floder och berg;
- försöka hitta dessa utmärkande element på en karta genom att använda satellitbilder, bilder av gator, geotaggade bilder (som Panoramio) eller kartor med förklarande texter (som WikiMapia);
- om man har tillgång till originalfilen, kolla i EXIF-data om där finns inbäddad geografisk information;
- kolla källans andra nyliga poster i sociala kanaler för att se om de kan ge några upplysningar om var en användare kan ha befunnit sig när bilden eller videon togs.

TIPS

- Tweetar, poster på Facebook, videor på Youtube, poster på Instagram – alla kan de "geotaggas" av den som laddar upp fotot, videon eller posten. Dessa geotaggar kan vara enormt användbara, men det kräver ytterligare undersökningar och kontroller eftersom de kan redigeras av användaren vid uppladdningen. Det betyder att användaren skulle kunna ta ett foto i Riga, och sedan märka det med en geotag från var som helst i världen. Fast i praktiken är detta inte en vanlig trend. Den övervägande majoriteten av material som laddas upp i sociala nätverk är inte geotaggat utan kräver en manuell analys och geografisk bestämning.

-
- Med videor, ta enstaka bildrutor (det är möjligt med hjälp av skärmdumpsverktyg på Youtube eller redigeringsverktyg för video offline) och skapa sammansatta bilder som kan ge en klar uppfattning om landskap och märk dessa bilder på ett åskådligt sätt som refererar till en karta med noteringar eller [satellitbilder](#).



<https://www.bellingcat.com/news/2016/10/22/exit-corridor-shelling-west-aleppo-open-source-analysis/>

04 När?

Att bestämma när en post, foto eller video togs är av avgörande vikt för att bedöma trovärdigheten, särskilt som vi vet att många fejkposter använder sig av gammalt innehåll, som återanvänds med påståenden att det hör till någon färsk händelse.

För att ta reda på när ett foto eller en video togs:

- gör en omvänd bildsökning på Google Image Search eller TinEye;
- sök efter skrapade videor med hjälp av Amnesty's Data Viewer;
- om du har tillgång till originalfilen, sök i EXIF-data efter uppgifter om när den tagits;
- motkolla väderleken som visas den aktuella tiden och platsen med historiska väderleksrapporter på Wolfram Alpha;
- om du har fastställt datum och exakt plats, använd SunCalc för att ungefär avgöra tiden på dygnet med hjälp längd och riktning på de skuggor som kan ses på fotot eller videon.

TIPS

- Var uppmärksam på de tidszoner som används i det nätverk där du hittat innehållet. Videor på Youtube och poster på Instagram tidsstämplas enligt tidszonen för USA:s västkust. Poster på Twitter tidsstämplas enligt inställningarna i din profil. Poster på Facebook tidsstämplas enligt inställningar i din dator.
 - En metod som har avslöjat en del fejkat innehåll har varit observerade skillnader i stadslandskap. I vissa städer, i Syrien till exempel, har vissa byggnader och moskéer förstörts under konfliktens gång så om bilder påstås skildra händelser efter förstörelsen, men har byggnaden på bild, är de sannolikt satta i fel sammanhang.
-

05 Varför?

Att förstå varför en viss användare i sociala medier har laddat upp ett visst innehåll kan också vara värdefullt när det gäller att avgöra trovärdigheten. Vissa sociala källor är ögonvittnen av en slump, andra är turister. En del kan vara yrkesjournalister, åter andra aktivister eller andra statsanställda. Det kan ha betydelse att fastställa källans motiv. Aktivister eller regeringskällor kan använda sociala medier för att enbart belysa den ena sidan av en sak eller för att smutskasta en annan grupp.

- Analysera all information som finns på deras profilsida och se upp för "röda flaggor" (många nya konton, konton med ytterst få poster, få följare, tidigare innehåll som kan placera kontoanvändaren på en ologisk geografisk plats).
- Leta efter närvaro i sociala medier i andra nätverk (googla användarnamnet eller fullständiga namnet om det finns angivet, och samla in all upplysning som kan vara relevant).

Ytterligare resurser

För att kunna utföra en del av de analyser som har beskrivits i denna handbok och för att studera enskilda fall och andra guider är de följande resurserna mycket värdefulla.

First draft news är ett samarbete mellan journalister och teknologiska partner som producerar utbildningsguider, fallstudier och forskning kring nyhetsinsamling och verifikation inom sociala medier. First Draft News har många videoresurser och interaktiva utbildningar där man kan testa och öka sin förmåga att tillämpa alla de åtgärder som beskrivits här.

Verification Handbook är den första heltäckande resursen för att verifiera nyheter och den innehåller flera fallstudier. Det finns två tillägg till boken, en inriktad särskilt på grävande journalistik och en om att verifiera digitalt innehåll vid katastrofbevakning.

Med stöd av:



Nordic Council of Ministers'
Office in Latvia



SSE RIGA

© The Centre for Media Studies
at SSE Riga, 2017